

2020. január 20–26.

Mértékadó

Kultúra • Tv- és rádióműsor

Krisztik Csaba
filmről és színházról

Margaret Atwood univerzuma

Filmságak fináléja
– és a rajongás új szintje

Fotó: Mozinet

Nap nap után az emberrel foglalkozik

Krisztik Csaba filmről és színházról

Csalódott a Valan (Az angyalok völgye) című havasi krimi nézőszámait látva Krisztik Csaba színművész, aki Bagota Béla részben egyházi színeztű alkotásában játssza élete első nagyjátékfilm-főszerepét. A margittai születésű, harminchat éves színművész ugyanakkor örömmel mesélt arról, milyen jó fogadtatása volt a mozinak a román piacon. Filmsztárnak lenni ugyanakkor számára mégiscsak olyasvalami, amiért nem lelkesedik. A Jászai Mari-díjas művész a román rendszerváltásról, Miskin hercegről és a Mágnás Miskáról is beszélgettünk.

Nagyjából január közepéig látható a hazai mozikban a Valan (Az angyalok völgye) című filmje. Ebben a havasi pszichothrillerben egy olyan erdélyi nyomozót játszik, akinek a szülővárosában, Balánbányán kell felgöngyölítenie egy évtizedekre visszanyúló bűnügyet. A filmet november 21-én mutatták be, és a Magyar Nemzeti Filmalap adatai szerint 8537 néző tekintette meg. Mi a véleménye erről a számról?

– Természetesen csalódást jelent. A film alkotóiként nagy izgalommal vártuk a nézőszámra vonatkozó első heti adatokat. A tulajdonképpeni érdektelenség okára gyakorlatilag nem sikerült magyarázatot találnunk. Lehet, hogy a forgalmazó, a Mozinet elemezni fogja az eredményt. Én úgy látom, minden tőlük telhetőt megtettek annak érdekében, hogy minél több nézőhöz eljuttassák a filmet. A premiért egyévi előkészítő munka előzte meg. Nagy viták folytak arról, hogy milyen legyen a film plakátja, miként épüljön fel az előzetes. A végeredménnyel teljesen elégedett vagyok, de persze nem látok bele a részletekbe, és színészként nem tudom megítélni, hogy a marketing szempontjából mennyire volt hatékony a forgalmazói tevékenység. Ettől függetlenül csalódást keltő a nézettségi mutató. Furcsamód ott, ahol kevésbé reklámozták, vagyis a romániai piacon, jól teljesít a film, komoly nézőszámokat hoz. December eleje óta már Bukarestben is vetítik. Krajován is volt érdeklődés, pedig ott egyáltalán nem csináltak hírverést neki. Erdélyben ritkábban játsszák, mint Magyarországon, de ha adják a mozik, ott mindig telt ház van. Ezért újabb és újabb vetítéseket kell meghirdetniük a kinti filmszínházaknak.

Fotó: Hamarits Zsolt

Öröm az ürömben, mondhatnánk.

– Szokatlan érzés, de örülök neki. A magyar piacra készült a film, hazai pénzből, hazai forgalmazóval, mégsem sikerült eléggé megtalálni a magyarországi nézőit. Persze a gyártás és a bemutatás e körülményei nem jelentik azt, hogy az erdélyi magyar nézőkre ne gondoltunk volna.

Számtalan erdélyi városban tartottak bemutatót. Milyen élmények fűzik ezekhez az eseményekhez?

– Volt egy kvázi erdélyi bemutatóturné, amit a kinti forgalmazó, a Filmtett Kolozsvárra, Marosvásárhelyre, Kézdivásárhelyre, Csíkszeredába és Sepsiszentgyörgyre szervezett. Az ünnepélyes filmbemutatókon Bagota Béla rendező-író és Kántor László producer vett részt. Csatlakoztak hozzáunk a kolozsvári, a marosvásárhelyi, a csíkszeredai és a sepsiszentgyörgyi kollégáink, akik játszottak a filmben. A gyártásban közreműködők közül is sokan erdélyiek, közülük többen ott látták először a filmet, mert nem volt mindenkinek lehetősége eljönni a magyarországi bemutatóra. Egymást követték a vetítések, kellemes, családi élmény volt valamennyi. Nem

plázamozikban mutatták be az alkotást, de ez egyáltalán nem jelent problémát, hiszen gondolkodós filmet készítettünk. Azok, akik eljöttek, lelkesek voltak, és ez sok pozitív energiát adott nekünk.

A főszerepet mintha kifejezetten Önre írták volna: akárcsak a nyomozó, Ön is Romániában született, introvertált, skandináv jellegű karakter, aki rendkívül otthonosan mozog a havas tájon. Szerencsés egybeesésről van szó, vagy tudatos választásról?

– Mindkettőről egyszerre. Bagota Béla, aki az elmúlt években elég sok fázison keresztülment a forgatókönyv írása során, egy idő után már bennem látta a szerepet, és ennek megfelelően alakította tovább. A színházból és kisebb filmekből távolról már ismert engem. Egy szereplőválogatáson meggyőződött arról, hogy valóban én lennék a legalkalmasabb Péter szerepére. Onnantól aztán már közösen agyaltunk, bár én csupán egy-egy meglátást adtam hozzá az egészhez.

Mikor tudta meg, hogy megkapta az első nagyjátékfilm-főszerepét?

– Kevesebb mint fél évvel a forgatás megkezdése előtt. Három éve októberben volt a casting, és Bagota Béla még azon a héten megmondta, hogy szeretné, ha én játszanám a főszerepet. A filmalaptól azonban nem jött visszajelzés arról, hogy a produkció megkapja-e a támogatást. Másfél hónappal később aztán megtudtuk, hogy zöld utunk van. A forgatást komoly előkészítő munkálatok előzték meg. Sepsiszentgyörgyön a kinti színészekkel dolgoztunk, és volt még egy válogatás a mellékszerepekre. Béla ezt egyedül vezényelte le, én akkor nem tudtam Erdélyben lenni. 2018 februárjában kezdtünk forgatni Balánbányán, ebben a hegyek tövében fekvő hargitai bányavárosban.

Foglalkoztatott színpadi színész, a Forte Társulat és a székesfehérvári Vörösmarty Színház tagja. Magánemberként jó értelemben visszafogott, ám őszinte személyiség. Hogyan tudná összeegyeztetni a hétköznapi életét a filmsztár-mivolttal?

– Alkati kérdés, hogyan szeretne élni az ember, mit akar elérni az életben. Nekem a

kem a filmsztárrá válás nem volt kifejezett vágyam, most sem az, de kimondottan örültem ennek a filmnek. Ha a szerepnek köszönhetően válok ismertebbé, azt nagyon szívesen vállalom, jó érzéssel tölt el. Rettentő büszke vagyok erre a munkámra. A sztárság viszont távol áll tőlem, Magyarországon ez inkább csak bohóckodás lenne.

Ha arra gondol, hogy a hazai körülmények között csak kevés színművész tehetné meg, hogy valódi sztárként viselkedjen, akkor egyetérték Önnel.

– Igen, erről van szó. Filmsztárnak lenni Európa középső vagy keleti részén póz csupán. A jó színészek, akik jó filmekben játszanak – legalábbis többségükben – nem tesznek úgy, mintha hatalmas sztárok lennének. Rájuk éppen az alázat és a szakmaiság jellemző. A jó értelemben vett sztárokat a nézők kreálják: rajonganak valakiért, aki rendkívüli alakítást nyújtott. Az, hogy emiatt, a bulvársajtó hatására az emberek sokkal inkább érdeklődnek a színész hétköznapi és magánélete iránt, egyáltalán nem vonzó számomra.

Ön nem tartozik a könnyen kitáruzkodó színészek közé. Milyen a civil élete?

– Szerintem teljesen átlagos és tisztességes, mentes a perpatvaroktól.

Foglalkoztatja a politika, a közélet?

– Egyáltalán nem vagyok apolitikus, csak nem tartom fontosnak, hogy úton-útfélen megnyilvánuljak bizonyos kérdésekben. Magyarországon kontraproduktív, ha valaki harsányan fogalmaz társadalmi vagy akár színházzsarkmai ügyekben. A párbeszédet, amelyben részt veszek, célravezetőbbnek találom. Amikor színpadra lépek, nem azon gondolkozem, hogy kinek

Jelenetek a Valan (Az angyalok völgye) című filmből

játszom. Az emberhez szólok, aki bárki lehet. Egy emberi érzésekkel és gondolatokkal foglalkozó darab mindenkit érdekelhet, már ha kellő érzékenységgel viszik színre.

A művészet valódi céljai közül az egyik tehát az volna, hogy mindenkit megszólítson?

– Fontos, hogy mindenki számára adott legyen a művészet dekódolásának vagy a közélet alakításának lehetősége. Az iménti témához visszakanyarodva: egy művészi produkcióban sokkal bonyolultabban tudok fogalmazni, mint a civil életben. Egy kocsmai beszélgetés során a különféle színek és árnyalatok megkülönböztetése nélkül elhamarkodott ítéletet hoznánk. Vagy napestig veszekednénk, talán értelmetlenül.

A Valan számtalan társadalmi kérdést vet föl. Tartott egyházi ellenvetésektől vagy attól, hogy a film felkorbácsolhatja az indulatokat a román-magyar viszonyt illetően?

– Nem, mert úgy érzem, hogy ez egy rendkívül empátikus alkotás, mind a magyar-román viszony, mind a vallás tekintetében.

Decemberben volt a romániai kommunistaellenes forradalom harmincadik évfordulója. Temesváron 1989. december 16-án, Bukarestben december 21-én lázadtak fel az emberek Nicolae Ceaușescu diktatúrája ellen. A világtörténelmi esemény megjelenik a filmben is. Ön gyermekként élte át a romániai rendszerváltást. Milyen emlékei vannak azokról a vészterhes napokról?

– Hatéves voltam a rendszerváltás idején. Az első osztályt kezdtem éppen, és még kint volt a falon a Ceaușescu-kép meg a Nagy-Románia-címer. De további relikviák is eszembe jutnak. Egyenruhát kellett hordanunk az iskolában – én a bátyám kinőtt öltözetét kaptam –, amely tulajdonképpen a román zászlót mintázta: sötétkék öltöny, piros nyakkendő, sárga ing. Az igazán sűrű napok eseményeit a *Panoráma* című külpolitikai magazinműsorából ismertük meg a szüleimmel. Nem szűnő izgalommal néztük, mi történik ebben a nagy országban. A saját bőrünkön nem éreztük mindezt, bennünket nem értek atrocitások. Ettől függetlenül a szüleim életét megváltoztatta ez a korszak, és bennem is erős nyomokat hagyott. Romániában a rendszer megváltoztatása és a kapitalizálódás nem egyik pillanatról a másikra következett be. Kilencvenvalahányban még mindig ugyanúgy álltunk sorban kenyérért, mintha semmi sem történt volna. Sok szempontból még évekig megmaradt a nagy szegénység.

Kapott bármiféle kritikát a film a romániai közönségtől vagy a szakmai sajtótól?

– Csak elismerést. Amikor Kolozsváron jártunk, a közönségtalálkozón a saját „románágomról” kezdtem beszélni, meg arról, van-e akcentusom. Odajött hozzám egy román néző, és azt mondta, ezzel nem kell foglalkoznom, mert egyáltalán nem ez a fontos a filmben. Nagyon örültem annak, hogy román anyanyelvüként is követni tudta a filmet, és nem zökkenett ki a nyelvi akadályok. Az alkotók arra törekedtek, hogy hitelesen mutassanak arra törekedtek, hogy hitelesen mutassanak arra, hogy emberi sorsokat és érzelmeket, függetlenül attól, hogy milyen nyelven beszélnek a szereplők. Az említett nézői visszajelzésből úgy éreztem, hogy ez működik.

Milyen a kapcsolata az Egyházzal, amit részben érint is a szóban forgó munka?

– Vallásos családba születtem, de mire felnőttem, a vallás csupán eszközzé vált számomra ahhoz, hogy kapcsolatot teremthessek Istennel. Az egyházi szabályrendszer mindennapi betartásától eltávolodtam, de a neveltetésem jó alapnak bizonyult ahhoz, hogy kialakuljon és megmaradjon a kapcsolatom a transzcendens világgal, amelyről tudomást kell vennünk, és azzal a felsőbb hatalommal, aki vagy ami teremtett minket. Ennél csak azért nem szeretnék jobban belemenni ebbe a témába, mert rendkívül bonyolultnak látom. Csak egyetlen példát említenék. Nemrég érkezünk haza Rómából. Jártunk a Szent Péter téren is, ahol Ferenc pápa nagy plénum előtt misét celebrált, majd audienciát tartott. Láthattunk a készülődés folyama-

szerepen keresztül azt kerestem, hogyan lehet empátiával átvállalni az emberi rosszat, és mit kezdhünk azzal a nem éppen elhanyagolható következménnyel, hogy ebből akár rosszul jöhetünk ki. Érdekes fizikai tapasztalatok értek a színpadon, játék közben. Időnként nem éreztem, hogy álok. Az előadáson elgyengültek a lábaim.

Idén mintegy hét-nyolc előadásban játszik Székesfehérváron és a Szkéné Színházban. Mit emelne ki a 2020-as év bemutatói közül?

– Horváth Csaba megrendezi a *Mágnás Miskát* Fehérváron. Én leszek Miska; régóta vágytam egy ilyen szerepre.

Könnyű dolga lesz: vitathatatlan színészi képességei vannak, emellett kiválóan táncol.

– Nem az én tisztem, hogy ilyesmit állítsak magamról, de annyi biztos, hogy nem ijedek meg, ha táncolni kell. A darab zenés vígjátéknak készül, szeretném nagyon jól játszani ezt a szerepet.

Részben átpolitizált lesz az előadás, mint Eszenyi Enikő Mágnás Miskája a Vígsházban?

– A kérdés megválaszolásához tisztáznunk kellene, hogy mit értünk átpolitizálás alatt.

A ma emberét érintő kérdéseket nekünk is érdemes fölvetnünk a darabban. Ha ezek egyike-másika a politika mezsgyéjét is érinti, a rendező ezektől sem fog elzárkózni. Aktuálpolitikával viszont biztosan nem foglalkozunk, csak olyan felvetésekkel, amelyek az embert állítják fókuszba. Horváth Csaba számára is az ember a fontos, a legegyetemesebb értelemben.

Tavasztól szinte Székesfehérváron éli a mindennapjait. Hogyan tud majd így helytállni apaként?

– Számomra nincs más megoldás ezen a téren, mint a kompenzálás. Decemberben sok időt tudtam együtt tölteni a családommal, és még januárban is lehetőségem van erre. Próbálom felkészíteni a gyerekeimet arra, hogy később sokszor nem leszek majd otthon esténként. Reggelente én viszem óvodába a négy és fél éves *Sárát*, de ha előadásom van, aznap csak késő este érek haza. Azokon a napokon, amikor nem játszom, már délutántól otthon vagyok. Viszont ha esti próbát tesznek be, akkor csak 11 óra körül érek haza. A nagyobbik gyermekem kezdi elfogadni, hogy ilyen a munkám. A kisebbik lányom, *Liza* csak másfél éves, neki még időre van szüksége ahhoz, hogy megértse ezt.

Mészáros Márton
Fotó: Mozinet

Chicago (Fotó: Éder Vera)

tát: elképesztő pompa vett körül minket, miközben hatalmas LED-képernyőkön ki-vetítették, hogy a misét a világ nélkülözöiért, koldusaiért és hajléktalanjaiért ajánlja fel a Szentatya. Ezt a kettősséget nehéz összeegyeztetnem magamban, nyilván azért, mert nap mint nap az emberrel foglalkozom a munkám során: az emberi gyarlósággal és a szeretettel; ezeket próbálom megérteni. Annak az embernek a motivációját is a magamévá kell tennem, akit nem fogad el a társadalom, különben nem tudnám eljátszani, átadni a gondolatvilágát, és a néző nem értené, hogy a figura miért cselekszik úgy, ahogy.

Ami a bűnösséget és a hitet illeti, Luzsint játszotta a Dosztojevszkij Bűn és bűnhődés című regényéből készült és Horváth Csaba által rendezett színműben, a Szkéné Színházban. És Miskin herceget alakította A félkegyelmű című regényéből készült, Hargitai Iván által jegyzett drámában, a székesfehérvári Vörösmarty Színházban. Mit alakított Önön ez a két fontos szerep?

– Miskin például igen összetett figura, egyfajta jézusi alkat, abban az értelemben, hogy befogadja az emberek gyarlóságait, fájdalmait. Tulajdonképpen magára veszi ezeket, mint egy keresztet, de mivel ő nem Isten Fia, belerokkan a fájdalomba. Ezen a

Alámerülve az idő óceánjába

Margaret Atwood univerzuma (I. rész)

Vannak írók, akik bármennyi könyvnek kezdtek is neki, valójában mindig ugyanazt az egy művet írták. Ottlik Géza például az *Iskola a határon* című regényétől nem tudott szabadulni. Mások egyetlen műfajt fejlesztenek, alakítanak és tökéletesítenek minden könyvükben. Mint *Ljudmila Ulickaja*, aki a családregegynek fut neki újra és újra. Margaret Atwood nem tartozik ezek közé az írók közé. A kanadai író nő számtalan, egymástól igencsak különböző stílusban otthon van, és szinte mindegyikben sikerült maradandót alkotnia. Írt már krimi, disztópiát, biopunkot, dráma- és mítoszfeldolgozást, de lélektani és történelmi tárgyú regényt is. Legismertebb műve *A szolgálólány meséje*, amelynek folytatását nemrég a magyar irodalomszerető közönség is kézbe vehette. E könyv megjelenése alkalmat ad arra, hogy néhány szóban kitérjünk a nyolcvanéves író nő itthon megjelent műveire.

Atwood szinte minden könyvének nő a főszereplője, így van ez az *Alias Grace* című regény esetében is. A XIX. század közepén rejtélyes gyilkosság borzolta fel a kanadaiak életét: James McDermott és Grace Marks meggyilkolta gazdáját, Thomas Kinneart és házvezetőnőjét, Nancy Montgomeryt. A két cselédet hamar elítélték, McDermottot kivégezték, míg Grace végül életfogytiglani büntetést kapott. A zavarodott lány először elmeegógyintézetbe került, majd a kingstoni fegyház lakója lett. Itt keresi fel őt Simon Jordan pszichiáter, akinek szép sorjában elmeséli az életét.

Az *Alias Grace* – melyből a Netflix sorozatot is készített – egy izgalmas történelmi utazás. Miközben szembesülünk a XIX. századi szolgálók sorsával, ott állhatunk a pszichológia bölcsője mellett, megismerve az egymásnak ellentmondó, sokszor a sarlatánság határát jócskán átlépő módszereket is. A cím arra utal, hogy Grace a hatóságok elől menekülve elhunyt barátnője, Mary Whitney nevét használta. Ez a kétarcúság az egész regényt belengi. Vajon Grace tényleg egy naiv és befolyásolható lány, vagy az orránál fogva vezet mindenkit? Őszinte a doktorhoz – és az olvasóhoz –, vagy „csak szórakoztatja a szultánt”? A dr. Jerome DuPont képében felbukkanó egykori házaló, Jeremiah, valamint Simon esetében is megtaláljuk ezt a kettősséget. Jeremiah tudatosan adja ki magát másnak, meghozza a neurohipnózis szakértőjének, míg Simon lelkeben a racionális tudós kerül szembe a szenvedélyek által befolyásolt szeretővel. S bár a regény végére sokkal többet tudunk, mint előtte, az kiderül, hogy hiába áll rendelkezésre megannyi dokumentum a gyilkosság részleteiről, a múlt valójában feltárhatatlan. Pont annyira megismerhetetlen, mint az ember benső világa.

A *Fellélegzés* című kisregény a többivel ellentétben nem történetet mesél el, hanem egy lelkiállapotot ír le. A főhős ezúttal is egy nő, aki azért megy vissza gyermekkorának színhelyére, hogy megtalálja eltűnt apját. Ezt a művet talán leginkább ébredésregénynek nevezhetnénk, de fontos szerepet játszik benne a vezeklés is. A vízparti szülőházba visszatérő lány ugyanis egy abortusz miatt lát neki – igencsak sajátos módon – lelkiismerete megtisztításának. A főszereplő belső átalakulásának fizikai megnyilvánulásai is vannak – el kell jutnia egy bűnbeesés előtti, paradicsomi állapotba. Ez az írás tele van szimbolikus utalásokkal, éppen ezért nehezebben is értelmezhető, mint Atwood többi könyve. Az apa,

a faház, a stég, az állatok, a víz, a csónak és az alámerülés jelképesen is felfoghatók. Sokan az amerikanizmus kritikáját látják benne, hiszen szereplői „puhányok és tespedtek”, modern létmódjuk pedig igen távol áll a természetközeli élettől. Úgy tűnik, hogy „az ember közbenső lépcső lett a robot felé vezető úton”.

Ahogy a *Fellélegzésben*, úgy a *MaddAddam* trilógiában is találkozzunk a környezetével szembekerülő emberrel. A kettő keletkezése között harminc év telt el, ez pedig látszik a megközelítésbeli különbségen is. A történet a nem is oly távoli jövőben játszódik, amikor már az élővilág – beleértve saját magunkat is – a fölismerhetetlenségig átalakítottuk. Ez a beavatkozás nemcsak a fizikai világot formálta át, hanem a társadalom szerkezete is alaposan megváltozott. A hatalom az óriáscégek kezében összpontosul,

Pillanatkép az *Alias Grace* című Netflix-sorozatból

melyek saját biztonsági szolgálatuk segítségével próbálják meg fenntartani a rendet. Sikertelenül, hiszen egy vírus miatt az emberiség túlnyomó része elpusztul.

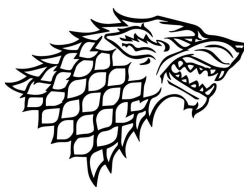
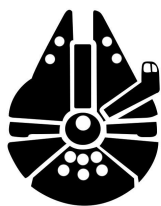
Az első kötetnek még két férfi, alias Hőember és Guvat a főszereplője, ám a második és a harmadik részből nyilvánvalóvá válik, hogy ezúttal is a nők állnak a középpontban. Koruk és helyzetük is eltérő, éppen ezért lesz érdekes, ki mit emel ki ugyanannak az eseménynek a felidézésekor. A trilógiából elsősorban Isten Kertészeit ismerjük meg. Ezt a különös vallást zöld kereszténységnek nevezhetnénk. A kertészek környezettudatos életmódjukkal készik az általuk száraz vízözönnek nevezett apokalipszisre. Van, aki szerint a közeledő vihart nem megállítani, hanem siettetni kell. Ezért hozza létre egy önmagát Guvatnak nevező zseni a transzgenikus kváziemberfajt, a guvatkákat. E „két lábon járó krumplik” csak növényeket esznek, abszolút szelídek, ráadásul a szexualitás okozta feszültségektől is mentesítve lettek. Természetesen létproblémaik sincsenek, kulturális igényük kimerül a rendszeres esti mesében. A katasztrófa végül be is következik, már csak az a kérdés, hogy a túlélő kertészeknek és a guvatkáknak sikerül-e kialakítaniuk egy újfajta életmódot. A *MaddAddam* három kötete mintha azt sugallná, hogy az emberiség környezetromboló tevékenysége mindenképpen szörnyű pusztuláshoz fog vezetni. Az pedig egyáltalán nem biztos, hogy marad majd, aki mindent újrakezdhethet.

Baranyai Béla

Fuss el véle?

A Trónok harca, a Bosszúállók, a Star wars fináléja – és a rajongás új szintje

A rajongás, úgy tűnik, az ember ősi késztetése, és kéz a kézben jár az utálkozással. Kiválóan illusztrálja mindezt három, egyenként is kulturális jelenséggé nőtt filmsorozat tavalyi búcsúja: 2019-ben véget ért a Trónok harca tévésorozat, lezárult egy fejezet a Marvel-moziverzumban, illetve pont került a Star wars galaktikus családtörténetének végére.

Mindent elárasztó poszterek, csecsebecsék és kapcsolt termékek, rajongói örület az interneten, elképesztő nézettség és mesés bevételek – április, május és december biztosan a szórakoztatóipar urainak aranyhónapja volt. Hogy megérthessük a világot lázban tartó nagy finálék kulturális jelentőségét, érdemes megvizsgálnunk, hogyan alakult át a tömegszórakoztatás az utóbbi években.

Három lépés a mennyország

A rajongást felülről irányítva pénzzé tenni először a tömegkultúra hajnalán, az 50-es évek Amerikájában jutott eszébe a marketingszakembereknek. A mozis (majd tévés) matinésorozatok figuráira épített játékokkal, könyvekkel és képregényekkel elsősorban

a gyerekeket (s velük a szülők pénztárcáját) célozták meg, ám az így nyert bevétel elenyésző volt. Elsőként George Lucas, a Star wars kitalálója látott lehetőséget a kamasz és a felnőtt rajongókban: még véget sem ért a forgatás, de már képregényes közönségtalálkozókra járva mutatta be híres filmjének világát, festményeken és makettek keresztlát. A stúdiójával kötött előnyös szerződésének hála az összes licencjogot birtokolta, a Csillagok háborújának sikere pedig milliommossá tette.

Nem véletlen, hogy másfél évtizeddel később régi jó barátja, Steven Spielberg úgy íratta meg a Jurassic park forgatókönyvét, hogy közben már a készülő dinófigurákra gondolt. A kapcsoltas-

gi sorrend megfordult: immár nem a termék reklámozza a filmet, hanem a film a terméket, amivel a mozibevételek sokszorosát lehet keresni. A gondos piackutatással megtervezett hollywoodi látványfilmek nagy része azóta is ezt az üzleti modellt követi, legyen szó Harry Potter, Transformers vagy Verdák filmekről.

A rajongás üzleti kihasználásának harmadik lépcsőfoka pedig éppen napjainkban zajlik. A közösségi média jelentősége néhány éve növekedett meg: a részletek szakértőivé avanzsált rajongók internetes fórumokon, a Facebookon, a Twitteren és az Instagramon élük ki rajongásukat. Híreket és álhíreket, mémeket és videókat, petíciókat és rajongói teóriákat tesznek közzé, dicsérnek és kritizálnak – azonnal, sokszor indulattal reagálnak minden, kedvencükkel kapcsolatos fejleményre. Egyre erősödő hangjukat ma már egyetlen nagy filmstúdió sem hagyhatja figyelmen kívül: a 80-as években még különcségnak számító geekkultúra immár maga a főszó, gyakran ijesztő hatalommal. A Trónok harca, a Bosszúállók és a Star wars tavalyi befejezését övező közhangulat jól mutatja az alkotók ellentmondásos viszonyát saját rajongóikhoz.

Westerosi királydráma

A Trónok harca a legjobb pillanataiban nem csupán megidézte, hanem nyakon is ragadta a korszellemet: a nyolc évadon és 73 epizódon keresztül tartó történet főszereplői egy átmeneti, bizonytalan korban próbáltak boldogulni, miközben útjukat váratlan karakterhalálok, leplezetlen erőszak és szexualitás szegélyezte. Az elképzelt kontinens, Westeros késő középkori forgatagában felvetődnek a kibontakozó modernitás dilemmái: a vallás mitikus ereje fakul, a mágia és a tudomány még nem válik szét, az élet pedig nehéz, gyakran kegyetlen. Mindezt csak tetézi egy rémisztő fenyegetés: a Mások hadseregének a klímaváltozást jelképező, megállíthatatlan közeledése. Ez az árnyalt világépítés az ötödik évad környékén ingott meg, amikor az adaptációt végző forgatókönyvírók mögül elfogyott George R. R. Martin könyvsorozata. A sikert öregkorára megízlelő fantasyíró mindmáig adós grandiózus történetének befejező kötetivel, az HBO azonban kénytelen volt folytatni, majd lezárni a sorozatot – felemás eredménnyel. A cselekményszálak látványos egyszerűsödése, a mellékszereplők eltűnése és a történet logikájának felborulása ugyanis sok nézőt kiábrándított, s bár a finálé a sorozat szellemiségéhez illően keserűes, a tévécsatornát birtokló Warner filmstúdió elégedett lehet az egekbe szökő nézettségi adatokkal.

Ki a jó politikus? – teszi föl nekünk mindannyiszor a kérdést a folyton intrikáló, árulásra bármikor kész, hataloméhes westerosi arisztokrácia. A választ az HBO környékén érdemes keresnünk, amely elérte, hogy a *Trónok harca*t mind a rajongók, mind a kiábrándultak kövessék. Mindegy tehát, hogy mit, csak beszéljenek róla.

Bosszúállók, gyülekező!

Jóban akar maradni közönségével, ezért egészen más stratégiát követ a Disney-hez tartozó Marvel-moziverzum, melynek egyszemélyi főnöke, Kevin Feige maga is képregényrajongóként igazgatja egyre értékesebb stúdióját. A Marvel képregényfilmhullámot meglovagoló sikersorozata 11 éve és 23 film óta tart, ami legfőképpen a türelmes produceri építkezés és a rajongói gondolkodás ötvözésének köszönhető. A kisebb hősök által képviselt történetsszálak önmagukban is megállják a helyüket, miközben lassan épül egy mindent átfogó sztori, melynek kitüntetett állomásai a karaktereket csapatba gyűjtő *Bosszúállók* filmek. Ez zárult le tavaly és tavalyelőtt egy nagyszabású történetívben, aminek során a világot romba döntő Thanost hőseinknek sikerült, vezéráldozatokkal, legyőzniük. A jó előre beígért, lassan csepegtetett információkkal előkészített csata jórészt teljesítette az elvárásokat, nem utolsósorban azért, mert az alkotók a kiegyensúlyozott történetvezetés mellett a figurák korábbi filmekben kibontott hátterére is alapozhattak.

És ez a Marvel-mozik sikerének fő titka: a filmek sorát egyetlen gigantikus, moziba szánt sorozatként is lehet nézni, melynek egyre bővülő világa az otthonosság érzését nyújtja a külvilág bizonytalanságával szemben. Noha itt-ott reflektál jelenkori politikai dilemmákra, alapvető eszképzismusa kiváló menedék a későn érő kamaszoknak, az élettől megriadó felnőtteknek, keresztutalásokkal teli cselekményszövése pedig a közös felfedezés élményét nyújtja. Mindeközben persze közhelyekké koptatja önnön jellegzetességeit: egy Marvel-filmet ma már biztosan beazonosítható látványvilág, forgatókönyvi fordulatok és hatáskeltés jellemez, ami egyrészt ismerős, másrészt gyorsan unalmassá válik a kritikusabb néző számára.

Egy családtörténet vége

Minden idők legértékesebb márkáját, a *Star wars*t ellenben a szintén Disney által tulajdonolt Lucasfilmnek hét év alatt sikerült csaknem érdektelenné tennie. Pedig 2012-ben, a vásárlás idején még minden szépnek tűnt: új, számozott filmtrilógiát és különálló történetek megfilmesítését jelentették be, évenkénti bemutatókkal, a lendület azonban menet közben megtört. Kathleen Kennedy vezető producer többszöri rendező- és forgatókönyvíró-cserével

avatkozott be a filmek készítésébe, és amikor 2017 végén bemutatták *Az utolsó jedik* című, VIII. részt, a bírálatok felerősödtek. Rian Johnson rendező több szempontból is továbbgondolta a *Star wars*-univerzum sarokpontjait, és szokatlan történetvezetésű, meglepő fordulatokkal operáló moziját sok rajongó nehezen tudta megemészteni. A rá fél évre érkező, zűrös előéletű *Solo* (Egy *Star wars*-történet) pedig már pénzügyileg is bukás volt a stúdió számára.

Ilyen előzmények után érkezett meg a mozikba tavaly karácsonykor a *Skywalker kora*, hogy lezárja a Skywalker család 42 éve íródó történetét. J. J. Abrams rendező a nosztalgiára építő *Az ébredő Erő* után ezúttal is biztosra ment: a zárófilm kaotikus forgatókönyvével, ezernyi kikacsintásával és szükségtelen magyarázkodásával egyetlen hatalmas, szépen becsomagolt bocsánatkérő levél *Az utolsó jedik* miatt. Csak éppen célt téveszt. Úgy tűnik, a producerek a nagyközönség helyett ezúttal a célpiacnak tekintett rajongóknak akartak megfelelni. A rajongó azonban rossz tanácsadó, különösen akkor, ha indulatos.

Vissza a jövőbe

Hiába a finálék eseményjellegét kiemelő nagy fogadkozások, biztosak lehetünk abban, hogy mindhárom filmfolyam folytatódni fog a következő években. A *Trónok harca*val kapcsolatban eleinte öt utódsorozatról beszéltek, ezúttal hármat jelentettek be, amiből egy készül. A Marvel-gőzhenger egy kis szusszanás után újraindul: a jövőre érkező új filmek mellett kidolgozott tervekről hallani az elkövetkező nyolc évre vonatkozóan. A Lucasfilm pedig az otthoni tartalomszolgáltatás felé fordul: a Disney+ múlt novemberben indult streamingcsatornáját a *Star wars* legelső élő szereplős, *The Mandalorian* című tévésorozatával harangozta be.

Azt gondolnánk, a műről idővel leválik kortárs fogadtatása, ám a nem csillapodó kommentháborúkat látva elképzelhető, hogy a véget nem érő, gyakran személyeskedésig fajuló internetes vitázások zárójelbe teszik még tárgyukat, a filmeket is. Hogy megmarad-e filmtörténeti mérföldkőnek a *Trónok harca*, a Marvel-filmfolyam vagy a *Star wars*, még nem tudni. Egyvalami azonban biztos: tanulságos lesz annak a szociológusnak a vizsgálódása, aki néhány évtized múlva kutatni kezdi majd a 2010-es évek tömegkultúráját.

Paksa Balázs

Dokumentumfilmek a siker jegyében

A Budapesti Nemzetközi Dokumentumfilm Fesztiválon (BIDF) január 27. és február 2. között a Cinema City Aréna moziban a világ szinte minden szegletéből érkező közel hatvan film várja a társadalmi kérdések iránt nyitott nézőket, valamint azokat, akik szeretik az izgalmas, igényesen kivitelezett dokumentumfilmeket.

A dokumentumfilm tükröt tart nekünk, közelebb vihet a körülöttünk zajló folyamatok megértéséhez, és személyes megtapasztalásokra is lehetőséget ad. Varázsa abban áll, hogy nem fikciót tár elénk, hanem igazi sorsok, létező dilemmák jelennek meg a szemünk előtt. Hazánkban még mindig nincs méltó helyén a dokumentumfilm, sem a televízióban, sem a moziban. Már hatodik esztendeje különleges lehetőség kínálkozik számunkra, amikor a Budapesti Nemzetközi Dokumentumfilm Fesztiválon izgalmas válogatást láthatunk a világ előző évi dokumentumfilm terméséből. Örömteli újítás, hogy gyarapodott a fesztiválon a magyar alkotások száma (45 filmből hat magyar), melyeket külön szekcióban mutatnak be. A filmünnep fényét emeli, hogy ezúttal nemcsak a legfrissebb nemzetközi és hazai alkotásokat láthatja a közönség, hanem versenyen kívüli programban közel húsz jelentős régebbi magyar munkát is megnézhetünk. Ma már nem igaz, hogy ezeket a filmeket nem lehet elérni, de sajnos ritkán kerülnek képernyőre vagy vászonra, így a fesztivál ritka alkalmat kínál a nézőknek arra, hogy megismerjék vagy újra-nézzék őket.

A versenyben szereplő filmek azonban frissek, valamenyi az elmúlt évben debütált alkotás, és közülük több neves díjakat söpört már be. A Sundance-, Európa- és IDFA-díjas filmek között tizenegy, Oscarra nevezett is látható, Magyarországon most első alkalommal, és csupán néhány vetítés erejéig. Az igazi fesztiválhangulatot fokozza, hogy minden film alkotóját meghívják a szervezők. Ahogyan az is, hogy minden vetítést beszélgetést követ, amelyen a jelen lévő stábtagnak kívül a film témájában jártas szakértőkkel is találkozhatunk. A korábbi évek tapasztalatai alapján elmondható, hogy érdemes előre gondolkodni, mert egyes filmekre gyakran már napokkal a vetítésük előtt elfogynak a jegyek, annak ellenére, hogy egy filmet legalább kétszer tűznek másorra. Fontos megemlíteni, hogy az összes filmet magyar felirattal láthatja a közönség. A fesztivál végén a neves zsűri mellett diák- és nyugdíjaszsűri is ad át díjakat, s természetesen a közönség is szavazhat a kedvenc filmjére.

Az idén a már említett magyar versenyfilmes kategória mellett négy tematikus kategóriába – *Harc a szabadságodért*, *Harc az identitásodért*, *Harc a gyermekedért*, *Harc az álmaidért* – szerkesztették a rendezők a meghívott egész estés filmeket. A külföldi fiatal filmek a rövidfilmjeikkel két külön kategóriában versenyeznek: *Veszélyes játszmák*, *Különös szülők*.

A Dél-Koreából érkezett, *Junha bolygója* című film az autizmus problémájával foglalkozik. A szegregáció és az integráció problematikája és határai nagyon nehéz kérdéseket vetnek föl. A tizenegy éves főhős átlagos iskolába jár, ahol igyekeznek befogadni. Hol vannak egy közösség határai abban, hogy tolerálják a betegségé kö-

vetkezményeit? A film egy példamutató közösség életébe enged bepillantást.

A nagyság átka – szoktuk mondani viccesen. Az *Aurora, a tinisztár* a tehetséggondozás árnyoldalait is felvillantja. A norvég alkotásban a korán felnőni kényszerülő, tehetséges lány húszéves korában választút elé kerül. De valóban van-e még választása, vagy bedarálja őt a rendszer?

A *Kombájn-város újkori kihívásai* című német film, *Florian Kunert* alkotása a posztkommunista örökség kapcsán lehet különösen érdekes nekünk, magyaroknak. A furcsa utánérzést a migráció problematikájával spékeli meg az élet és az alkotók. Vagyon mi sül ki belőle? Ugyancsak a bevándorlással foglalkozik a *Például ők* című holland fiatalfilmes alkotás.

Magyar színekben verseng *Kis Anna Csak családról ne!* című filmje is. A nehéz sorsú fiatalokkal foglalkozó iskolában hiába a második esély és az egyénre szabott figyelem, valami hiányzik. A tanároknak ki segít? Egy szívet melengető kölcsönös tanulási folyamatot kísérhetünk figyelemmel, melynek során a diáktrening vezetésére vállalkozó, mindig lelkes Agi néni és a kiegészítő szindrómából éppen felépült Sanyi bá ugyanolyan ingoványos talajon lépked, mint maguk a gyerekek.

Ugron Réka alkotása, a *Fiam, Julian* a Duna-deltában élő magányos anyák történetét rajzolja meg. A film Erdélyben nemrég elnyerte a Filmgalopp fődíját.

A *Cryene Donovan* című filmet rendezőként *Németh Dénes* jegyzi. Főhőse, a húszéves Heni tehetséges lány: énekel, rajzol, verseket ír és gitározik. Azonban egy szokatlan mentális betegségben szenved: disszociatív személyiségzavara van. Négy különböző személyiséggel lakozik benne. A film a betegséggel való megküzdés rögzös útján kíséri el a fiatal lányt. Az alkotás a 64. Országos Függetlenfilm Fesztivál fődíját kapta.

A retrospektív szekcióban szerepel a *Határeset* című film (rendező: *Szalay Péter*), amely a vasfüggöny utolsó áldozatának, egy keletnémet férfinak és családjának a történetét meséli el szép kivitelezésben. Ugyancsak az 1989-es eseményekkel foglalkozik a *Berlinből Berlinbe* (rendező: *Fekete Ibolya*) és a *Kelet-nyugati átjáró* (rendező: *Papp Gábor Zsigmond*) című film.

A fentiekén túl is sok izgalmas alkotással találkozhat még a közönség, érdemes böngészni a fesztivál honlapját: www.bidf.hu

Hajnal Gergely

európaRÁDIÓ

A református értékadó

94,4 Mhz 102,1 Mhz 90,4 Mhz 100,5 Mhz 100,0 Mhz
Debrecen Mezőkövesd Miskolc Nyíregyháza Sátoraljaújhely

europaradio.hu

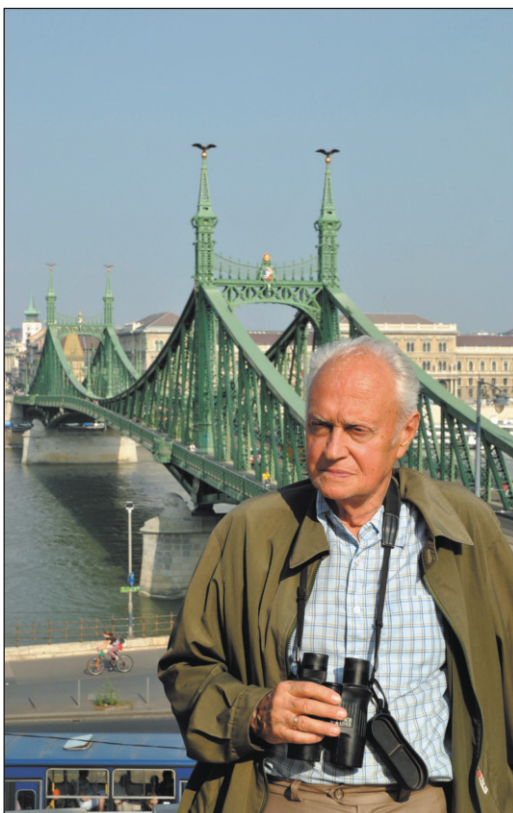
TERMÉSZETRAJZ

Schmidt Egon

Éhes sirályok

Napi Duna-parti sétáim során hetente néhány alkalommal apró kenyérdarabkákat viszek a sirályoknak. Ezek nem a mi madaraink, a hazai dankasirályok Európa déli felén, az olaszországi lagúnák környékén töltik a telet; helyettük északról, Lengyelországból és Skandináviából érkeznek hozzánk vendégek. Ugyanolyan szépek, mint a mi dankasirályaink, és akárcsak azok, mindig éhesek. Nemrég a Nehru-part végénél, a Petőfi híd közelében etettem őket. A sétahajók kikötőjének korlátján üldögéltek, és azt hiszem, már abban a pillanatban, amikor meglátták a zacskót a kezemben, elrugaszkodásra készen, feszülten figyelték minden mozdulatomat. Amikor pedig a kezemet megrendítve az első darabkát a levegőbe dobtam, szárnyra kelt valamennyi. Kis körökben repülve igyekeztek elkapni a felénk hajított kenyérdarabkákat. Néha szinte összeütköztek nagy izgalmukban. Volt, amelyik megállt előttem a levegőben, és ahogy egy helyben lebegett, egyenesen a csőrébe dobhattam a falatot.

Az ilyen sirályetetés látványos, mindig sokan állnak meg a sétálók közül megcsodálni a fehér felhőként köröző, könnyed röptű és izgalmukban néha hangosan rikácsoló madarakat. A példa ragadós is lehet. Egy kisfiú tágra nyílt szemmel nézte az etetést, és hallottam, amikor édesapja azt mondta: holnap majd mi is hozunk nekik. Persze a Ligetben tanyázó galambok is észrevették, hogy valaki sirályokat etet, és körém gyűltek. Budapesten tilos a galambok etetése, de melyik ma-

dárbarát tud ellenállni a rászegeződő, könnyörgő és reménykedő madárszemeknek... Én biztosan nem. Egy hangos „kárkár”-ra figyeltem föl, és amikor hátranéztem, dolmányos varjút láttam, talán hatméternyire tőlem. Állt, és nézett felém, sóvárgó tekintettel. Amikor egy nagyobb kenyérdarabkát hajítottam feléje, a karomozdulattól kicsit megijedt, odébb röppent, de azonnal kapcsolt, és gyors ugrásokkal előbb ért a falathoz, mint az oda-repülő galambok. A varjufélék okos madarak, a következő alkalommal már nem röppent el, hanem gyorsan felkapta a feléje dobott kenyeret.

December 29-én délelőtt is etettem a sirályokat, a nagy hajók kikötőjénél. Ezúttal sem a galambok, sem a varjak nem vették észre, így minden falat a sirályoknak jutott. Amikor a zacskó kiürült, és továbbmentem, jóval följebb három bütykös hatyút vettem észre. Két hófehér öreg és egy barnásszürke fiatal madár úszott közel a parthoz. Amennyire emlékszem, még soha nem láttam itt hatyúkat, mindössze néhány alkalommal egy-egy átrepülő példányt. A Duna mellett sok helyen etetik őket, ott, ahol szinte karnyújtásnyira úsznak a parton álló emberektől. A váci hajókikötőnél láttam ezt Andris fiammal, és úgy tudom, ott rendszeresen etetik is őket. De úgy látszik, ez a három madár is belátta, hogy itt nincs miért várakozniuk, mert amikor egy fél órával később újra odaértem, már eltűntek, nem láttam őket.

EGER 91.8 MHz | MISKOLC 95.1 MHz | TOKAJ 101.8 MHz
 SÁTORALJAUJHELY 90.6 MHz | GYÖNGYÖS 102.2 MHz
 ENCS 95.4 MHz | HATVAN 94.0 MHz | TÖRÖKSZENTMIKLÓS 96.4 MHz

SZENT
István
 RÁDIÓ

szentistvanradio.hu

ÖRÖMHÍR
MINDENKINEK!
 INFO@KATRADIO.HU | 061 255 3333

MAGYAR
 KATOLIKUS
RÁDIÓ
 katolikusradio.hu